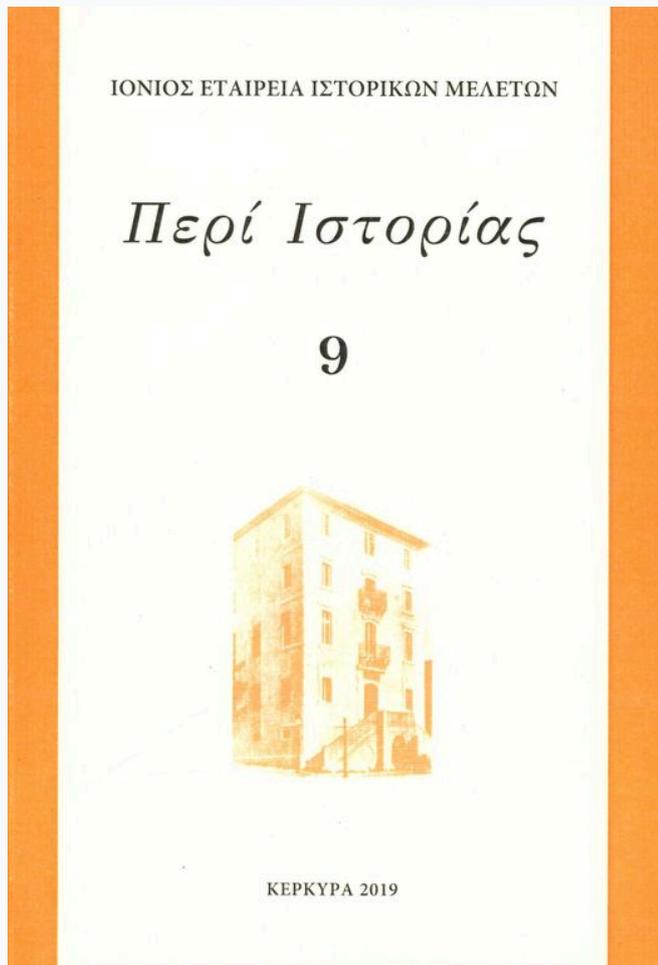

Peri Istorias

Vol 9 (2019)

Μνήμη Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη

Ιωάννα Αθανασοπούλου, Διονύσιος Μπενέτος

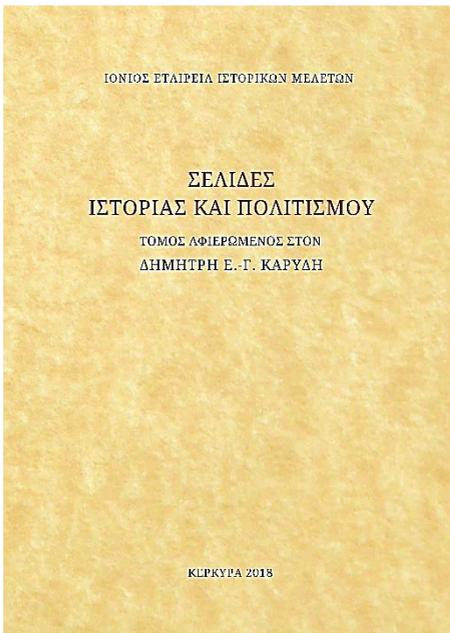
doi: [10.12681/p.i.24769](https://doi.org/10.12681/p.i.24769)

To cite this article:

Αθανασοπούλου Ι., & Μπενέτος Δ. (2020). Μνήμη Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη. *Peri Istorias*, 9, 183–198.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24769>

Μνήμη Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη

Σελίδες Ιστορίας και Πολιτισμού. Τόμος αφιερωμένος στον Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη, επιστ. επιμέλεια Γεράσιμος Δ. Παγκράτης – Παναγιώτα Τζιβάρα, Ιόνιος Εταιρεία Ιστορικών Μελετών, Κέρκυρα 2018, σ. 272.

Η αδόκητη απώλεια του Δημήτρη Καρύδη το 2017, δραστήριου μέλους της Εταιρείας Ιστορικών Μελετών από τη σύστασή της, ιστορικού μελετητή και νομικού, οδήγησε στην απόφαση της έκδοσης τόμου αφιερωμένου στη μνήμη του, με τη συμμετοχή εκείνων που τον γνώρισαν και μοιράστηκαν μαζί του τις ανησυχίες, τους φόβους, τους επιστημονικούς και άλλους προβληματισμούς, τα κοινά όνειρα. Ο τόμος περιλαμβάνει δεκατρείς μελέτες που σχετίζονται με τα ειδικότερα ενδιαφέροντα των συγγραφέων, οι οποίες όμως παράλληλα αφορούν και επιστημονικά πεδία τα οποία ενδιέφεραν και εκείνον. Η παρου-

σίαση του τόμου έγινε από την Ιόνιο Εταιρεία Ιστορικών Μελετών σε συνεργασία με τον Δικηγορικό Σύλλογο Κέρκυρας στις 7 Αυγούστου 2018 στην αίθουσα εκδηλώσεων του Δικηγορικού Συλλόγου με ομιλητές τον Διονύσιο Μπενέτο, καθηγητή ΕΚΠΑ, και την Ιωάννα Αθανασοπούλου, διδάσκουσα του Ιονίου Πανεπιστημίου. Στη συνέχεια δημοσιεύονται τα κείμενα των δύο ομιλιών, όπως ακριβώς ακούστηκαν στην εκδήλωσή.

* * *

Ο συλλογικός τόμος «Σελίδες Ιστορίας και Πολιτισμού» είναι αφιερωμένος στον Δημήτριο Καρύδη και αποτελεί μία ερευνητική και επιστημονική συγγραφή με αφορμή τον θάνατο ενός αγαπημένου φίλου. Ο Δ. Καρύδης

γεννήθηκε στην Κέρκυρα στις 24 Ιανουαρίου 1969 και ήταν γιος ιερέα. Όσοι τον γνώριζαν από μικρό παιδί αναφέρονται σε ένα νέο με ποικίλα ενδιαφέροντα και εξωσχολικές δραστηριότητες, οι οποίες σχετίζονται με τη μουσική, τη χορωδία και τις φιλοτελικές ανησυχίες, δραστηριότητες τις οποίες συνέχισε και στην ενήλικη ζωή του. Ανήσυχο πνεύμα όπως ήταν, συνεχώς επιθυμεί να μυείται σε νέα επιστημονικά πεδία, όπως η παρακολούθηση σεμιναρίων παλαιογραφίας, συντήρηση εικόνων και κωδίκων κ.λπ. Σπούδασε νομική, αποφοιτώντας από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών στις 16 Ιουνίου 1993. Παράλληλα το ενδιαφέρον του για την ιστορία ήταν μεγάλο, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την επιθυμία του να συνεχίσει τις σπουδές του σε διδακτορικό επίπεδο συνδυάζοντας τις νομικές του γνώσεις με την τοπική ιστορία της Κέρκυρας. Εκείνο όμως που τον έλκυε περισσότερο ήταν η μελέτη της Ιστορίας του Δικαίου κατά τους πρώιμους και νεότερους χρόνους συνδυάζοντας την αγάπη του για την τοπική ιστορία και τις νομικές του γνώσεις και σπουδές, γεγονός που αποδεικνύεται και από την εγγραφή του στο Τμήμα Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου για την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής με θέμα «Το ιδιωτικό δίκαιο στη Νήσο των Κορυφών την περίοδο 1386-1537». Τακτικός θαμώνας του Ιστορικού Αρχείου Κέρκυρας προσπαθούσε τον περιορισμένο, λόγω των ποικίλων υποχρεώσεών του, ελεύθερο του χρόνο να μελετά την τοπική ιστορία και ιδιαίτερα τους νοτάριους της Κέρκυρας.

Συμμετείχε ενεργά στην Ιόνιο Εταιρεία Ιστορικών Μελετών και στη συντακτική Επιτροπή του περιοδικού «Περί Ιστορίας». Παράλληλα η εργογραφία του ήταν σημαντική καθώς και η συμμετοχή του με ποικίλες ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια.

Χαιρόταν κάποιος να συζητά μαζί του γιατί οι συζητήσεις του πέρα από την προφανή επιστημονική τους ωφέλεια, αποτελούσαν και μαθήματα ήθους, και θα τολμούσαμε να υποστηρίξουμε και συμπεριφοράς σε μια συζήτηση, ήταν μια σπουδή στον επιστημονικό διάλογο καθώς ο συνομιλητής μας επεδείκνυε μεγάλη ανεκτικότητα στην άλλη άποψη.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο του προσωπικότητας του Δ. Καρύδη ήταν η διάθεση προσφοράς προς τους άλλους. Η διάθεση αυτή δεν ήταν θεωρητική και δεν έμενε στα λόγια ή στο επίπεδο των καλών προθέσεων, αλλά λάμβανε πάντα έμπρακτο χαρακτήρα και πολλές φορές εκδηλωνόταν με την προσφορά όχι μόνο ηθικής συμπαράστασης ή συμβουλών

αλλά και υπηρεσιών. Άλλωστε ο ίδιος ήταν ένα άτομο αυτάρκες, ο οποίος χρησιμοποιούσε την ύλη ως μέσο και δεν υποτασσόταν σ' αυτήν.

Η αναφορά στο εισαγωγικό μέρος του τόμου του κ. Γεράσιμου Παγκράτη και της κας Παναγιώτας Τζιβάρα θα με βρει σύμφωνη και δε θα αποφύγω να σας μεταφέρω αυτούσιους τους χαρακτηρισμούς με τους οποίους σκιαγραφούν την προσωπικότητα του φίλου Δ. Καρύδη.

Ο Δημήτρης ήταν άνθρωπος πράος, μειλίχιος, ορθολογιστής, με ανεξάντλητη υπομονή, αγάπη ειλικρινή για τους φίλους και τους οικείους του, αγάπη για τη ζωή. Χαιρόταν να συζητάει, γνώριζε να ακούει, μιλούσε με τρόπο μετρημένο, χαμηλόφωνα, αλλά πάντοτε εύστοχα. Έκανε τόσα πολλά, παράλληλα, με σοβαρότητα και ένταση, ίσως από μια διαίσθηση για τον χρόνο που κυλούσε πιο γρήγορα για εκείνον.

Ήξερε να υπομένει, να σιωπά, να μοιράζεται. Απολάμβανε να μιλάει για τα ενδιαφέροντά του σε πρόσωπα φιλικά ή απλώς γνωστά. Πρόσφερε απλόχερα τον χρόνο του. μεταδίδοντας όλα όσα εκείνος είχε μάθει. Και ήταν μεγάλη η ικανοποίησή του, όταν ρίζωναν τα λόγια του και οι φίλοι αγκάλιαζαν τις δικές του ενασχολήσεις.

Δικηγόρος, ερευνητής, αγιογράφος, γεωργός, καλλιτέχνης, γνώστης της ψαλτικής τέχνης, συγγραφέας, αφοσιωμένος σύζυγος, τρυφερός πατέρας, στοργικός αδελφός, πρόσχαρος συγχωριανός, αρωγός στον συνάνθρωπο, στήριγμα για τους αδύνατους, συνειδητός χριστιανός, άδολος φίλος, σεμνός και μετρημένος, αυτός ήταν ο Δημήτρης Καρύδης.

Ο συγκεκριμένος τόμος αποτελεί μία πρωτοβουλία του Καθηγητή κ. Γεράσιμου Παγκράτη και της Επίκουρης Καθηγήτριας κας Παναγιώτας Τζιβάρα. Οι συγγραφείς των άρθρων είναι πρωτίστως φίλοι του εκλιπόντος και η φιλία αυτή τους οδήγησε στη συγγραφή και στην αφιέρωση ενός τόμου με μελέτες για την Κέρκυρα, όπως άλλωστε θα επιθυμούσε και ο ίδιος χωρίς μνημόσυνα, συμβάλλοντας στην ερευνητική δραστηριότητα για την ανάδειξη ιστορικών και πολιτιστικών πτυχών του τόπου του.

Επιτρέπει στον αναγνώστη μέσα από τη μελέτη των εν λόγω άρθρων να πληροφορηθεί για θέματα ιστορικού, δημογραφικού και λογοτεχνικού περιεχομένου του Ιόνιου χώρου, ιδιαίτερα όμως της Κέρκυρας, και δη μελέτες, δεκατρείς συνολικά, που χρονικά αφορούν τον 16ο έως και τον 20ό αι. Από τον συγκεκριμένο τόμο δεν απουσιάζει και μία εισαγωγή των πρωτεργατών αυτού του αφιερωματικού πονήματος για τον εκλιπόντα και πολύ καλό φίλο όλων των συγγραφέων Δ. Καρύδη.

Ο κ. Γεράσιμος Παγκράτης δημοσιεύει ένα άρθρο με τίτλο: «Οι Έλληνες στο θαλάσσιο εμπόριο της Βενετίας τον 16ο αιώνα. Η περίπτωση της οικογένειας Βεργή». Στην οικονομική ιστοριογραφία της Βενετίας οι υπήκοοι έχουν συνήθως τον ρόλο του φόντου σε εικόνες-μελέτες που αναφέρονται κυρίως στις εμπορικές επιχειρήσεις των Βενετών ευγενών ή αστών. Παρόλο που τα τελευταία χρόνια έχουν δημοσιευτεί κείμενα που βλέπουν τους υπηκόους όχι μόνο ως μεταφορείς αλλά και ως διαχειριστές εμπορικών οίκων, αυτές αφορούν κατά βάση τον 18ο αιώνα. Για να μπορέσουμε, εξάλλου, να προσεγγίσουμε μια τυπολογία της συμμετοχής στο εμπόριο του Έλληνα υπηκόου της Γαληνοτάτης, είναι απαραίτητη η σύνθεση επαρκούς αριθμού μελετών περιπτώσεων. Μια τέτοια μελέτη περίπτωσης προτείνει ο συγγραφέας με την παρούσα έρευνα, την εμπορική επιχείρηση των αδελφών Βεργή από την Κέρκυρα, για τη μελέτη της οποίας αξιοποίησε πηγές από τα αρχεία της Κέρκυρας και της Βενετίας.

Συνεχίζοντας την περιδιάβασή μας στις μελέτες του τόμου ο κ. Δημήτριος Μεταλληνός, στο δημοσιευμένο στον παρόντα τόμο κείμενό του, με τίτλο: «Η θυσία των Κερκυραίων Μαχητών του «Αποσπάσματος Λαντζίδη» (24 Νοεμβρίου 1940)», σημειώνει εισαγωγικά τα εξής: «Αποτελεί ιδιαίτερη τιμή η κατάθεση ενός κειμένου στον συγκεκριμένο Τόμο εις μνήμην Δημητρίου Καρύδη. Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγινε για δύο λόγους. Αφενός επειδή είχαμε συνεργαστεί στη διερεύνησή του με τον αείμνηστο αγαπημένο φίλο και συνερευνητή και αφετέρου επειδή παρουσιάζει μια σημαντική πτυχή της (νέωτερης) ιστορίας της κοινής μας αγάπης Κέρκυρας».

Στο κείμενό του διερευνά τη σχετικά άγνωστη υπόθεση της σημαντικής συμβολής ενός Αποσπάσματος Κερκυραίων Μαχητών («Λόχος Λαντζίδη»), κατά τις πρώτες ημέρες του ελληνο-ιταλικού πολέμου. Στον επίλογο της αναφοράς του αυτής ο κ. Μεταλληνός σημειώνει: «Σε μια εποχή, μάλιστα, όπου απεγνωσμένα αναζητούνται πρότυπα, που θα προτάσσουν το εθνικό καθήκον και την εθνική συνείδηση πάνω κι από το μέγιστο αγαθό, δηλαδή την ίδια τη ζωή, θεωρώ ότι οι διακόσιοι και πλέον ήρωες του στρατιωτικού αποσπάσματος του 10ου Πεζικού Συντάγματος Κερκύρας, στην συντριπτική τους πλειονοψηφία Κερκυραίοι, απ' όλες τις περιοχές και τις κοινωνικές τάξεις της νήσου μας, αξίζουν να μνημονεύονται και να τιμούνται».

Στο άρθρο του κ. Σπύρου Σκλαβενίτη που φέρει τον τίτλο «Μία επιστολή επτανησιακού ενδιαφέροντος από το λανθάνον τμήμα του πρεβεζάνικου αρχείου Λουρόπουλου. Περιγραφή της Επανάστασης του 1810 στους

Παξούς», παρουσιάζεται μια ιδιωτική επιστολή στην οποία ο αποστολέας περιγράφει την έκρυθμη κατάσταση που δημιουργήθηκε στους Παξούς κατά το 1810, γνωστή ως επανάσταση, και τις συνακόλουθες βιαιότητες, όταν μερίδα του πληθυσμού επεδίωξε να εκδιώξει τους Γάλλους και να υψώσει βρετανική σημαία προσκαλώντας τους βρετανούς να αναλάβουν τη διοίκηση του νησιού. Με αφορμή αυτήν την επιστολή, ο κ. Σκλαβενίτης βρίσκει την ευκαιρία να αναφερθεί και στις περιπέτειες του ιδιωτικού αρχείου από το οποίο αυτή προέρχεται. Το άρθρο κλείνει με την έκδοση του κειμένου της επιστολής.

Ο κ. Σπύρος Γαούτσης στη μελέτη του, η οποία τιτλοφορείται «Μία αναγραφή των Καθολικών της Κέρκυρας το 1728», παρουσιάζει το δημογραφικό προφίλ του καθολικού πληθυσμού της πόλης της Κέρκυρας το έτος 1728 μέσα από τις ληξιαρχικές πράξεις των αρχείων της Καθολικής Αρχιεπισκοπής, παρέχοντας πληροφορίες για την οργάνωση των οικογενειών, την ηλικία γάμου των ζευγαριών, τις ηλικιακές διαφορές τους, την παραγωγική τους ηλικία και τη γονιμότητά τους. Πρόκειται για μία ονομαστική καταγραφή του πληθυσμού των Καθολικών της πόλης της Κέρκυρας καταγεγραμμένου σε οκτώ συνοικίες, συνηθισμένη πρακτική κάθε φορά που διοριζόταν νέος Αρχιεπίσκοπος προκειμένου να γνωρίζει την πληθυσμιακή σύνθεση του ποιμνίου του. Πρόκειται για 679 άτομα, ενώ για το 1720 ο Giorgio Hofmann στηριζόμενος στη Relazione του Αρχιεπισκόπου Κέρκυρας Augusto Zacco αναφέρει ότι οι Καθολικοί της Κέρκυρας χωρίς τους στρατιώτες ανέρχονται σε 500 άτομα. Ο κ. Γαούτσης δημοσιεύει την εν λόγω αναγραφή, η οποία αποτελεί τη μία από τις δύο σωζόμενες. Να σημειωθεί ότι η πρώτη συντάχθηκε το 1700 και αφορά στον καθολικό πληθυσμό μόνο του Παλαιού Φρουρίου.

Στη συνέχεια ο κ. Σπύρος Καρύδης, γνωρίζοντας σε βάθος την εκκλησιαστική ιστορία του ιόνιου χώρου, γεγονός που αποτυπώνεται στις πολυάριθμες σχετικές δημοσιεύσεις του, συγγράφει μία μελέτη με τίτλο: «Ναοί δημοσίου δικαϊώματος στον κερκυραϊκό χώρο. Τα δεδομένα της απογραφής του 1635». Πρόκειται για μία απογραφή των ναών και των μονών της Κέρκυρας, του ορθόδοξου δόγματος, η οποία πραγματοποιήθηκε από τις 14/7 έως την 1/8/1635 και αποτυπώνεται σε ένα κατάστιχο 100 φύλλων που βρίσκεται στο Αρχείο της Βενετίας. Σύμφωνα με τις πληροφορίες της εν λόγω απογραφής, στην Κέρκυρα καταγράφησαν 18 καθιδρύματα του Δημοσίου, 16 ναοί/μονές με τα 10 μετόχια τους και 2 εικόνες σε σύνολο 455 ναών, χωρίς όμως να προσδιορίζεται ο τρόπος με

τον οποίο περιήλθαν στο Δημόσιο. Τα στοιχεία που αντλούνται από τα απογραφικά δεδομένα αφορούν το όνομα του προσώπου που έκανε τη δήλωση, την επωνυμία του δηλούμενου ναού/μονής, τα τεκμήρια που αποδεικνύουν τη νομιμότητα της κατοχής, την ενδεχόμενη ύπαρξη ενορίας καθώς και τα εισοδήματα τους, διακρινόμενα σε βέβαια και αβέβαια. Παράλληλα καταγράφεται η γεωγραφική κατανομή των ναών στο νησί, τα οικονομικά στοιχεία τους, καθώς και το πρόβλημα των πολλαπλών παραχωρήσεων. Ο κ. Καρύδης στο τέλος της μελέτης του παραθέτει ενδεικτικά μία πηγή για τις καταγγελίες προς τους *sindici inquisitori* και *avogadori di Levante* για την κατοχή περισσότερων του ενός ναών του Δημοσίου από συγκεκριμένους κληρικούς καθώς και ένα διάταγμα του Antonio Pisani για την ενίσχυση των αποθεματικών του *Sacro Monte di Pietà* με την καταβολή μέρους των εισοδημάτων των ναών του Δημοσίου.

Τέλος, ο κ. Κωνσταντίνος Θύμης στη μελέτη του με τίτλο: «Η Εκκλησία της Κέρκυρας την περίοδο της γερμανικής κατοχής (1933-1944)» σκιαγραφεί το ρόλο της ορθόδοξης Εκκλησίας την περίοδο αυτή. Αρχικά αναφέροντας συνοπτικά τα γεγονότα των γερμανικών βομβαρδισμών, ίσως μία από τις μεγαλύτερες καταστροφές στην Ιστορία του νησιού, παρουσιάζει τις καταστροφές που υπέστη η ορθόδοξη Εκκλησία από τις 13 έως τις 25 Σεπτεμβρίου του 1943, ο συνολικός απολογισμός των οποίων ανέρχεται σε 17 κατεστραμμένους ναούς και 40 ημικατεστραμμένους τόσο στην πόλη όσο και στα προάστια και την ύπαιθρο. Στη συνέχεια εστιάζει την ερευνά του στη συνεισφορά της Εκκλησίας και ειδικότερα του μητροπολίτη της Μεθοδίου Κοντοστάνου (1942-1967) στην ενίσχυση του πληθυσμού και στον αγώνα για την εξασφάλιση των στοιχειωδών αγαθών για την επιβίωσή του, ανεξαρτήτως θρησκευάτος. Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά την ενθρόνισή του ίδρυσε μία αντιστασιακή-μυστική οργάνωση με την ονομασία Ε.Ο.Κ. (Εθνική Οργάνωση Κέρκυρας), στα ιδρυτικά μέλη της οποίας ανήκαν σημαντικές προσωπικότητες του τόπου από τον δικαστικό, πολιτικό, οικονομικό και επιστημονικό χώρο. Στόχος της εν λόγω οργάνωσης ήταν η πρόβλεψη και η παρακολούθηση των εξελίξεων, η πραγματοποίηση εράνων για την ενίσχυση των αδυνάτων και η στήριξη των αγωνιστών.

Ο κ. Θύμης δημοσιεύει μία έκθεση που υπέβαλε ο μητροπολίτης Μεθόδιος στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος στις 10 Μαρτίου 1949, στην οποία περιγράφει την ποιμαντική διακονία της Εκκλησίας και τον αντιστασιακό της ρόλο, ο οποίος αποδεικνύεται και από την αντιστα-

σιακή δράση 2 ιερέων, οι οποίοι συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς, παρά τις επανειλημμένες προσπάθειες του Μεθοδίου για την απελευθέρωσή τους.

Το ενδιαφέρον για την έρευνα και την έκδοση τέτοιων πηγών αξίζει να διατηρηθεί και στο μέλλον και οι συγγραφείς να συνεχίσουν το απαιτητικό αλλά συνάμα απαραίτητο έργο της έκδοσης και ανάδειξης των ιστορικών πηγών της Κέρκυρας, προσφορά σημαντική για τη μελέτη της τοπικής Ιστορίας.

ΙΩΑΝΝΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

* * *

Σεβαστοί πατέρες, αγαπητοί διοργανωτές, κυρία Τζιβάρα, αξιότιμε κ. Παγκράτη, αξιότιμε κ. Βασιλάκη, αγαπητοί προσκεκλημένοι, κυρίες και κύριοι,

θα ήθελα κι εγώ με τη σειρά μου να σας ευχαριστήσω θερμά για την πρόσκληση την οποία ευγενώς μου απευθύνατε ώστε να παρευρεθώ απόψε στην παρουσίαση του αφιερωματικού τόμου εις μνήμην του Δημήτρη Καρύδη, ενός ανθρώπου που οι περισσότεροι, αν όχι όλοι από εσάς, τον ζήσατε εδώ στην Κέρκυρα, κι εγώ με τη σειρά μου τον γνώρισα στην Αθήνα. Αλλά για τα περαιτέρω επ' αυτού θα μου επιτρέψετε να επανέλθω στο τέλος της παρουσιάσής μου.

Συνεχίζοντας τις παρουσιάσεις των άρθρων-κεφαλαίων του αποψινού συλλογικού τόμου, ο αναγνώστης θα συναντήσει στις σελίδες 65 έως και 77 το πολύ ενδιαφέρον άρθρο του κ. Κώστα Καρδάμη με τίτλο «Ο Σπύρος Σαμάρας 'τέκτων κανονικός'», το οποίο αναφέρεται στον διαπρεπή μουσουργό της Επτανησιακής Σχολής Σπυρίδωνα-Φιλίσκο Σαμάρα (1861-1917), τον γιο του γεννημένου στη Βιέννη, αλλά με καταγωγή από τη Σιάτιστα «γραμματέα υποπροξένου» του Ελληνικού Βασιλικού Προξενείου, Σκαρλάτου Σαμάρα, και της γεννημένης στην Κωνσταντινούπολη Φαννής Ελάου. Αξίζει να σημειωθεί ότι πρώτος δάσκαλός του στη μουσική υπήρξε ο επίσης Κερκυραίος μουσουργός Σπυρίδων Ξύνδας, ο οποίος του συνέστησε να συνεχίσει στο Ωδείο Αθηνών, όπου και τελικά ενεγράφη το 1874 για να παρακολουθήσει εκεί συστηματικά μαθήματα από το επόμενο έτος. Δάσκαλοί του ήταν ο Φρειδερίκος Βολωνίνης (βιολί), ο Άγγελος Μασκερόνι και ο Ερρίκος Στανκαμπιάνο (θεωρητικά, ενορχήστρωση και πιάνο).

Ο κ. Καρδάμης αναφέρεται σε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την τεκτονική μύηση του συνθέτη τον Φεβρουάριο του 1889 στην κερκυραϊκή τεκτονική στοά «Ο Φοίνιξ της Κέρκυρας», κατά την παραμονή του Σαμάρα στην Κέρκυρα με σκοπό την ελληνική πρεμιέρα της όπερας «Flora Mirabilis», και συνεχίζει αναφερόμενος σε άλλα επιφανή ονόματα τα οποία συνδέονταν με τη Στοά τόσο στην Κέρκυρα όσο και στην Αθήνα, όπως ο Ξύνδας και ο Λεωνίδας Ραφαήλοβιτς, επικεφαλής της μπάντας της Φρουράς της Κέρκυρας.

Με ενδιαφέρον διαβάζουμε και άλλες αντίστοιχες με το θέμα πληροφορίες: την επόμενη της πρεμιέρας ο Σαμάρας προτείνεται κατά τη συνεδρίαση της Στοάς «Φοίνιξ» να γίνει δεκτός στον τεκτονισμό: η απόφαση είναι ομόφωνη, και η μύησή του θα γίνει μια βδομάδα αργότερα, στις 13 (με βάση το παλαιό ημερολόγιο) Φεβρουαρίου του 1889. Το ίδιο βράδυ πραγματοποιείται συμπόσιο προς τιμήν του. Ο κ. Καρδάμης συνεχίζει το άρθρο του με σχετικές αναφορές στον 2ο και 3ο τεκτονικό βαθμό τον οποίο σχεδόν αμέσως απέκτησε ο Σαμάρας, ενόψει της αναχώρησής του για την Ιταλία στις αρχές Μαρτίου του 1889.

Το άρθρο ολοκληρώνεται με τη διερεύνηση των σχέσεων του Σαμάρα με τον τεκτονισμό μετά τη μύησή του το 1889, και ο κ. Καρδάμης επισημαίνει την ανάγκη ενδελεχούς μελλοντικής έρευνας για την ανάδειξη των όποιων πληροφοριών προκύψουν, οι οποίες και θα φωτίσουν την περαιτέρω τεκτονική ή όχι δράση του Σαμάρα.

Στις σελίδες 117 έως και 139 ο κ. Νίκος Κουρκουμέλης δημοσιεύει το επίσης ενδιαφέρον άρθρο του με τίτλο «Ο Ιωάννης Καποδίστριας ως Επίτροπος της Επτανήσου Πολιτείας κατά την περίοδο των στάσεων της Κεφαλονιάς (1801, 1802)», περίοδο κατά την οποία σημειώνεται και η πρώτη ανάμειξη του κόμη Καποδίστρια στα πολιτικά πράγματα.

Ο κ. Κουρκουμέλης αναφέρεται κατ' αρχάς στην ιστορική και πολιτική συγκυρία που κυριαρχούσε στο Ιόνιο μετά τον Μάρτιο του 1799 ως την ίδρυση της «Πολιτείας των επτά Ηνωμένων νησιών» ή αλλιώς την ίδρυση της Επτανήσου Πολιτείας μετά τον Μάρτιο του 1800 και ως τον Ιανουάριο του 1801, όταν προσχώρησε στη σχετική Σύμβαση και η Βρετανία. Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, όπως επισημαίνει ο κ. Κουρκουμέλης, ο κόμης Καποδίστριας θα αναμειχθεί στη σύνταξη σχεδίου συντάγματος 37 άρθρων, που προέβλεπε ομοσπονδιακό σύστημα διοίκησης και μόνη πηγή εξουσίας τα «Συμβούλια των Ευγενών».

Ο κ. Κουρκουμέλης προχωρεί στην αιτιώδη παράθεση των έντονων

κοινωνικών αντιδράσεων που ακολούθησαν, και αναφέρεται στην περίπτωση της Κεφαλονιάς, του μεγαλύτερου σε έκταση νησιού του Ιονίου, και των αντιθέσεων ανάμεσα στο Αργοστόλι και το Ληξούρι, λόγω τοπικιστικών και οικονομικών αιτίων. Επισημαίνει την αντιφατική κοινωνική και οικονομική συγκρότηση του νησιού, γεγονός που ενέτεινε τη δημιουργία αρνητικού κλίματος για την Επτανησιακή διοίκηση. Παρά τις παραινήσεις της κεντρικής διοίκησης, τον Αύγουστο του 1800 πλοίο με επιβαίνοντες ληξιοιουώτες κανονιοβολεί το Αργοστόλι, και οι στασιαστές εγκαθιστούν νέα κυβέρνηση. Η κατάσταση θα οδηγηθεί σε πλήρη στάση, σας διαβάζω αυτολεξί το σχετικό απόσπασμα: «ένοπλοι χωρικοί ανήκοντες εις διάφορα κόμματα κατεφόβιζον τους αστούς, έτεροι, ωφελούμενοι εκ της αναρχίας παρεδίδοντο εις αρπαγάς και πειρατείας. Σε ένα κλίμα τέτοιο, ο Ιωάννης Καποδίστριας θα δείξει εξαρχής τις ικανότητές του ως μέλους ειρηνευτικής αποστολής που φτάνει στην Κεφαλονιά, παρά το νεαρό της ηλικίας του (ήταν μόλις 25 ετών), μάλιστα θα υποσκελίσει σε κύρος ακόμα και άλλα, γηραιότερα μέλη της αποστολής. Χάρη σε διάφορους ελιγμούς, η τοπική κυβέρνηση θα παραιτηθεί αναθέτοντας την αρχή στους Επιτρόπους της αποστολής. Η τάξη αποκαθίσταται και ο Καποδίστριας επιμένει στην ενότητα της Κεφαλονιάς και την αποφυγή συγκρούσεων ανάμεσα στις δύο πόλεις. Μετά την παράθεση λεπτομερών ιστορικών πληροφοριών, ο κ. Κουρκουμέλης καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: «ο νεαρός Καποδίστριας πέτυχε στην πρώτη δύσκολη αποστολή του. Φεύγοντας παρέδωσε το νησί ειρηνευμένο, διοικούμενο από την Πολιτεία, με τους αντιπάλους αποδυναμωμένους, με ένα νοσοκομείο και με πλεόνασμα 12.957 γρόσια στο δημόσιο ταμείο, από τα οποία τα 8.000 ενίσχυσαν το Γενικό Ταμείο. Αυτές οι πρώτες αποστολές φαίνεται πως παρέμειναν ζωηρές στην μνήμη του.»

Με ιδιαίτερο, επίσης ενδιαφέρον, διάβασα το άρθρο του κ. Στάθη Μπίρταχα στις σελίδες 154-176, το οποίο τιτλοφορείται ως «Βενετικό κράτος και ιησουίτικη εκπαίδευση: Το πρόβλημα της μόρφωσης των Ελλήνων υπηκόων (αρχές 17ου αιώνα)», η συγγραφή του οποίου αφορμάται από δύο κείμενα που αφορούν τη μόρφωση των Ελλήνων στις αρχές του 17ου αιώνα: αφενός από ένα κείμενο του μητροπολίτη Φιλαδελφείας Γαβριήλ Σεβήρου προς τις βενετικές αρχές αναφορικά με την εκπαιδευτική, αλλά και την εν γένει δραστηριότητα των ιησουιτών στην ελληνορθόδοξη Ανατολή, και αφετέρου από μια γνωμοδότηση του Paolo Sarpi προς τη βενετική Γερουσία αναφορικά με την ανάληψη της διεύθυνσης από τους

ιησουίτες του σχετικά πρόσφατα τότε ιδρυθέντος (1577) Ελληνικού Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου στη Ρώμη. Όπως πολύ εύστοχα περιγράφει ο κ. Μπίρταχας, η ίδρυση του Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου εντάσσεται στο πλαίσιο μιας ευρείας πολιτικής της εκκλησίας της Ρώμης σε σχέση με τη Μεταρρύθμιση, ή αν θέλετε τη Διαμαρτύρηση, με μια σειρά νέων μεθόδων, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών μέτρων. Η ίδρυση του ελληνόρρυθμου Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου στη Ρώμη εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο.

Στη συνέχεια ο κ. Μπίρταχας επισημαίνει τις χαλαρές αντιδράσεις της Βενετίας ως προς την ίδρυση και λειτουργία του Κολλεγίου, και αιτιολογημένα αναφέρεται στην απρόσκοπτη λειτουργία του μέχρι το έτος 1622, όταν η δομνηκανή διοίκησή του αντικαθίσταται από τη διοίκηση των ιησουιτών. Η αλλαγή αυτή σήμανε την αντίδραση της Βενετίας, καθώς ήδη από το 1606 οι ιησουίτες είχαν εκδιωχθεί από την Βενετική επικράτεια και άρα η ανάληψη της διοίκησης του Κολλεγίου από τους ιησουίτες δημιουργούσε ζητήματα για τους υπό βενετική διοίκηση Έλληνες φοιτητές του Κολλεγίου.

Σε αυτό ακριβώς το ιστορικό πλαίσιο εξετάζονται τα κείμενα του Σεβήρου και του Paolo Sarpi, που προανέφερα. Το κείμενο-υπόμνημα του Σεβήρου προς τις βενετικές αρχές, όπως επισημαίνει ο κ. Μπίρταχας, είχε ως στόχο να τονίσει τους κινδύνους που διέτρεχαν οι Έλληνες υπήκοοι και η ίδια η Βενετία από την Societas Iesu, την Εταιρεία του Ιησού, και καλούσε τη Βενετία να πάρει μέτρα.

Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και το δεύτερο κείμενο, η γνωμοδότηση του *cultore in iure* της βενετικής Γερουσίας Paolo Sarpi. Τα πέντε κυριότερα σημεία της γνωμάτευσής του περιγράφονται από τον κ. Μπίρταχα αναλυτικά, και αναφέρονται στον υπονομευτικό χαρακτήρα που είχε κατά τον Paolo Sarpi η Εταιρεία του Ιησού, με αποτέλεσμα ο ίδιος να γνωμοδοτήσει την επ' ουδενί ανάληψη της διοίκησης του Κολλεγίου από ιησουίτες. Μετά από επιπλέον πληροφορίες για την στάση της Βενετίας απέναντι στη μόρφωση των Ελλήνων υπηκόων της, ο κ. Μπίρταχας οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η Βενετία και η Πάντοβα (ιδίως μάλιστα η δεύτερη) συνιστούσαν τις κύριες διεξόδους απόκτησης ανώτερης και ανώτατης μόρφωσης για τους γόνους ευκατάστατων ως επί το πλείστον ελληνικών οικογενειών της βενετικής και την οθωμανικής επικράτειας.

Στη σειρά των ανέκδοτων έργων του κερκυραίου ποιητή Γεωργίου Μαρτινέλη (1836-1896), τα οποία ο κ. Θεοδόσης Πυλαρινός παρουσιάζει

σταδιακά από το 2002, δημοσιεύει στον παρόντα τόμο και το άρθρο του με τίτλο «Χριστίνα η Ηγουμένησσα: Ένα ανέκδοτο ερωτικό δράμα του Γεωργίου Μαρτινέλη», το οποίο ο αναγνώστης θα συναντήσει στις σελίδες 189-206.

Ο δραματικός χρόνος και τόπος του έργου είναι η Μάνη του 18ου αιώνα. Μια βεντέτα εμποδίζει δύο ερωτευμένους νέους, τη Χριστίνα και τον Στέφανο, να παντρευτούν. Οι οικογένειες των δύο νέων συγκρούονται, ο Στέφανος τραυματίζεται και, παρά την απόφαση να ταφεί ζωντανός, φυγαδεύεται από ένα φίλο του, πυροδοτώντας στη συνέχεια την αδυσώπητη πορεία της ειμαρμένης, της μοίρας που θα οδηγήσει σε παιχνίδια τραγικής ειρωνείας. Οι δυο νέοι πέφτουν διαρκώς θύματα πλεκτάνης των οικογενειών τους, ο Στέφανος θεωρεί τη Χριστίνα νεκρή, η οποία εν τω μεταξύ θα γίνει μοναχή και στη συνέχεια ηγουμένη, κι έτσι πια δεν μπορεί να παντρευτεί – εξαιτίας του μοναστικού της σχήματος – τον Στέφανο. «Το τέλος ήτανε γραφτό 'ς της μοίρας τα κρυμμένα». Με τον στίχο αυτόν κλείνει ο Μαρτινέλης το έργο του, ο Στέφανος σκοτώνει με «περίχρυσο λεπίδι» τη Χριστίνα κι ύστερα αυτοκτονεί.

Ο κ. Πυλαρινός διατυπώνει με σαφήνεια την άποψή του για το έργο: «είναι ένα από τα καλύτερα του Μαρτινέλη». Ο ποιητής δείχνει τόλμη, αντιπαράθετει το θείο δίκαιο με την ανθρώπινη φύση, πραγματεύεται ένα μοτίβο που αποτελεί κοινό τόπο στον παγκόσμιο πολιτισμό, θυμίζει – τολμώ να πω – ανάλογες ιστορίες «περιπέτειας», υπό την αριστοτελική σημασία του όρου, του αναξιοπαθόντος δηλαδή ήρωα, ο οποίος καθίσταται πρόσωπο τραγικό και υποκύπτει στην μοίρα, που ξεπερνά την όποια ανθρώπινη δράση μετά από μια διαδρομή πεπλεγμένη, που συγκροτεί την «υπόθεσιν», τον «μύθον». Η μετρική του ποιήματος που δημοσιεύσει ο κ. Πυλαρινός αποτελεί από μόνη της αντικείμενο ειδικής έρευνας, προσφέρει στον μη ειδικό αναγνώστη μια ενδιαφέρουσα ρυθμοτονική εμπειρία, έναν ρυθμό που επανέρχεται με ενδιαφέροντα μετρικά σχήματα, τα οποία αποπνέουν μουσικότητα.

Στις σελίδες 207-217 ο κ. Γιώργος Ροδολάκης παρουσιάζει αρχικά και στη συνέχεια δημοσιεύει «Ένα ναυλοσύμφωνο του 1783 από την Πρέβεζα», στο ομώνυμο άρθρο του εντός του συλλογικού τόμου που παρουσιάζουμε σήμερα. Ένα ναυλοσύμφωνο το οποίο εντάσσεται στην εποχή της μεγάλης άνθισης που γνώρισε η Πρέβεζα μετά το 1715, οπότε και αναδείχθηκε σε σημαντικό εμπορικό και ναυτιλιακό κέντρο, ιδιαίτερα από τα μέσα του 18ου αιώνα. Όπως ο κ. Ροδολάκης δηλώνει εξ αρχής, η παρου-

σίαση του συγκεκριμένου ναυλοσυμφώνου έχει ως στόχο να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω σκέψεις και παρατηρήσεις ως προς την έννοια της ναύλωσης στο Ιόνιο Πέλαγος και τη μελέτη του σχετικού εφαρμοσμένου δικαίου.

Επισημαίνει δώδεκα σημεία ή ειδολογικές ενότητες των στοιχείων που εμπεριέχονται στο έγγραφο: 1. Τη νοταριακή φύση του, 2. Τα συμβαλλόμενα μέρη, 3. Τα στοιχεία του πλοίου ως μεταφορικού μέσου, 4. Την καταλληλότητά του, 5. Το είδος της ναύλωσης, 6. Τον καθορισμό των κατ' αποκοπή ναύλων, 7. Τη σύσταση της συντροφιάς, την εταιρείας δηλαδή που συγκροτήθηκε, ώστε να επιτευχθεί τελικά η ναύλωση, 8. Το ταξίδι-δρομολόγιο του πλοίου, το οποίο θα φτάσει ως τις ακτές της Μ. Ασίας, θα επιστρέψει στην Πρέβεζα, και θα κινηθεί βόρεια ως το Ντουμπρόβνοκ, τον τελικό του προορισμό, 9. Τη διανομή των κερδών και την κατανομή της ενδεχόμενης ζημίας μετά την πώληση των εμπορευμάτων, 10. Τις ακροτελεύτειες δηλώσεις, συνήθειες σε νοταριακά έγγραφα, και τις αναγκαίες υπογραφές, 11. Την αναφορά σε διάφορα άλλα στοιχεία της σύμβασης και τέλος, 12. Το δίκαιο της εμπορικής ναυτιλίας του Ιονίου Πελάγους, σε αντιδιαστολή με την Αιγαιοπελαγίτικη.

Το ενδιαφέρον αυτό άρθρο του κ. Ροδολάκη ολοκληρώνεται με τη μεταγραφή και δημοσίευση του κειμένου, το οποίο –αν διάβασα σωστά τη σχετική παραπομπή– φυλάσσεται σήμερα στο Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης, και συντάχθηκε από τον καταχωρημένο με επίθετο «Χριστοπάνος» συμβολαιογράφο, ταξινομήθηκε με τον αριθμό 158 στον αντίστοιχο κατάλογο του Γεωργίου Πλουμίδα το 2001, και περιλαμβάνεται στα φύλλα 106 και 107. Για τον ιστορικό, τον ιστορικό του δικαίου, τον λαογράφο αλλά και για άλλες ακόμα ειδικεύσεις που σχετίζονται με τον πολιτισμό, τα νοταριακά αυτά έγγραφα αποτελούν σημαντικότετη πηγή, άποψη την οποία ο κ. Ροδαλάκης είναι εμφανές ότι συμμερίζεται στο άρθρο του, και την οποία είμαι βέβαιος ότι θα επικροτούσε με θέρμη ο Δημήτρης Καρούδης. Για έναν φιλόλογο, όπως ο ομιλών, ενδιαφέρον έχει επίσης η διαλεκτική αποτύπωση της γλώσσας, τα τοπωνύμια, οι ναυτικοί όροι, οι ιταλικές φράσεις και η φωνητική αποτύπωση της τοπικής νοταριακής γλώσσας του τέλους του 18ου, την οποία ο κ. Ροδολάκης καθιστά προσβάσιμη στον μέσο αναγνώστη χάρη στη δημοσίευση του εν λόγω κειμένου.

«Απόψεις περί δικηγορίας στο βενετικό Κράτος της Θάλασσας τον 18ο αιώνα», είναι ο τίτλος του άρθρου της κας Παναγιώτας Τζιβάρα, η οποία

και πραγματεύεται το εν λόγω θέμα υπό το πρίσμα της επαγγελματοποίησης της επιστήμης, στην οποία εντάσσονται και οι ειδικεύσεις των δικηγόρων και των γιατρών, όταν ο διδακτορικός τίτλος συμπεριελήφθηκε στα προαπαιτούμενα για την άσκηση της τέχνης τους.

Στην εμπειριστατωμένη μελέτη της η κα Τζιβάρρα αναφέρεται μεταξύ άλλων και το πορτραίτο του δικηγόρου, όπως αυτό σκιαγραφήθηκε από τον βερονέζο δικηγόρο Domenico Micheli στο έργο του *L'avvocato*, το οποίο εκδόθηκε στη Βερόνα το 1735, και το ακολούθησε λίγο μετά, στο ίδιο πνεύμα, το έργο του βενετού δικηγόρου Giovanni Antonio Querini, το οποίο εκδόθηκε στη Βενετία το 1737. Η κα Τζιβάρρα συνεχίζει με τις ιστορικές αναφορές που τεκμηριώνουν την προβολή του δικηγόρου και του κύρους του κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 18ου αιώνα, για να μεταβεί έτσι στο δεύτερο μέρος του άρθρου της, το οποίο σχετίζεται με την κινητικότητα που παρατηρείται στο Κράτος της Θάλασσας μετά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, και επισημαίνει την αναζήτηση νέων κοινωνικών ταυτοτήτων, συμπεριλαμβανομένου και του επαγγέλματος του δικηγόρου. Τονίζεται ο αστικός χαρακτήρας των πτυχιούχων της Νομικής, που οδήγησε μάλιστα σε δικαστικές αντιπαλότητες τους υποδικηγόρους και τους δικηγόρους της Κέρκυρας για τον καθορισμό των επαγγελματικών τους αρμοδιοτήτων, αντιδικία η οποία τερματίστηκε το 1790. Η κα Τζιβάρρα ορθά συνοψίζει τα γεγονότα αυτά ως «περιρέουσα ατμόσφαιρα έντονης κινητικότητας» μεταξύ των δύο αυτών επαγγελματικών ομάδων για τη θεμελίωση της επαγγελματικής τους ταυτότητας. Προς επίρρωση δε αυτής της άποψής της, αναφέρεται στη συνέχεια στο συγγραφικό έργο δύο δικηγόρων από το Ιόνιο, του Κωνσταντίνου Πανά και του Σπυριδώνος Παλατζόλ Σκορδίλλη, το οποίο και κρίνει ως εφάμιλλο των αντιστοίχων θεματολογικά έργων των βενετών συναδέλφων τους. Για μεν το έργο του Πανά, η κα Τζιβάρρα επισημαίνει ότι «οι ιστορικοί του Δικαίου το θεωρούν σπάνιο δείγμα κειμένου για μελέτη και χρήση για τα πρακτικά ζητήματα της δικηγορίας», για δε το έργο του Σκορδίλλη ότι «από τη μια πλευρά επεδίωξε να προβάλλει την εικόνα του ενάρετου δικηγόρου, που δεν έμοιαζε με τον δόλιο δικολάβο, με τον οποίο οι κερκυραίοι συγχρωτίζονταν στις δικαστικές αίθουσες [...], και από την άλλη πλευρά θέλησε να στηρίξει την αξία του πανεπιστημιακού διπλώματος». Η κα Τζιβάρρα, ολοκληρώνοντας το άρθρο της, πολύ ορθά κατά την γνώμη μου επισημαίνει την ανάγκη να μελετηθούν πηγές αντίστοιχες με τα προαναφερθέντα έργα, τα οποία προβάλλουν τη συγγραφική πρωτοβουλία των Ελλήνων που

επιχείρησαν τη συγγραφή νομικών εγχειριδίων και σκιαγραφούν, παράλληλα, την επιστημονική και ηθική συγκρότηση των δικηγόρων της εποχής.

Ο τόμος, τον οποίον είχαμε σήμερα την τιμή να παρουσιάσουμε εις μνήμην του Δημήτρη Καρύδη, ολοκληρώνεται με το άρθρο του κ. Ιωάννη Χατζάκη υπό τον τίτλο «Ο νοτάριος Νάξου Παντολέον Μηνιάτης (μέσα 17ου αιώνα). Πληροφορίες από ανέκδοτα έγγραφα», και θα το συναντήσετε στις σελίδες 259-269. Μετά την επισήμανση του κ. Χατζάκη για την εμφάνιση τριών νοταρίων στη Νάξο με το όνομα Μηνιάτης κατά τη διάρκεια του 16ου και του 17ου αιώνα, επικεντρώνεται στην παρουσίαση του Παντολέοντα Μηνιάτη, του οποίου έχουν εντοπιστεί αυτούσιες ή σε έμμεση αναφορά συνολικά 42 δικαιοπραξίες συντεταγμένες από τον ίδιο. Ο κ. Χατζάκης αναφέρει τα βιογραφικά στοιχεία τα οποία προκύπτουν από τις σχετικές αρχειακές πηγές για τον Παντολέοντα Μηνιάτη, και αναφέρεται στην ιδιαίτερα ταραγμένη ιστορική συγκυρία της εποχής, μέσα στην οποία ζει και δραστηριοποιείται ο Μηνιάτης. Πειρατικές επιδρομές, ο Έβενετοτουρκικός πόλεμος (1645-1669) και η άτυπη κυριαρχία των Βενετών στις τουρκοκρατούμενες Κυκλάδες, όλα αυτά θα δημιουργήσουν δύσκολες συνθήκες για τους κατοίκους των νησιών και ασφαλώς για τους κατοίκους της Νάξου. Σε αυτές τις γενικές περιπέτειες θα προστεθούν και οι προσωπικές περιπέτειες του Μηνιάτη, όταν η κόρη του θα συνδεθεί ερωτικά με έναν γάλλο στρατιώτη, με αποτέλεσμα νέες, συνακόλουθες περιπέτειες. Ο κ. Χατζάκης ολοκληρώνει τις πληροφορίες που σώζουν τα ανέκδοτα έγγραφα τα οποία αναφέρονται στον Παντολέοντα Μηνιάτη, και προβαίνει στη δημοσίευση δύο από αυτά, τα οποία προέχονται από τον κώδικα υπ. αριθμ. 85 των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Ακολουθεί μάλιστα με επιτυχία τις εκδοτικές αρχές που περιγράφηκαν μεταξύ άλλων από τον p. Vincent Laurent, τον Paul Lemerle και τον Καθηγητή Μανούσο Μανούσακα στον τόμο 10 της Revue des Etudes Byzantines το 1952. Η δημοσίευση δε των κειμένων αυτών αποτελεί συμβολή στις πηγές που αναφέρονται στον 17ο αιώνα, υπενθυμίζοντας την ανάγκη να συνεχιστούν περαιτέρω τέτοιες πρωτογενείς αρχειακές εργασίες.

Αυτά είχα να πω για τον τόμο και τους ανθρώπους που αφιέρωσαν χρόνο από τη δική τους ζωή για να τιμήσουν τη ζωή ενός άλλου. Να όμως που έφτασα στο πιο δύσκολο σημείο της παρουσίας μου, αυτό που εδώ και μέρες σκεφτόμουν, από τότε που είπα στον Γεράσιμο ότι θα έρθω. Το θέμα μου λοιπόν για να επόμενα λίγα λεπτά είναι η Μνημοσύνη, η κόρη μιας πολύτεκνης θεάς, που υμνήθηκε από την αρχαιότητα ως τον

Κάλβο κι ακόμα πιο μετά, η θεά που χαρίζει στους ανθρώπους τη μνήμη του παρελθόντος, ώστε να νιώσουν κάποια σχετική ασφάλεια για την εκτίμηση του μέλλοντος. Γι' αυτό είμαστε εδώ σήμερα. Για να θυμηθούμε.

Γνώρισα τον Δημήτρη το Φθινόπωρο του 1988, στον τέταρτο όροφο της Πανεπιστημιακής Λέσχης επί της οδού Ιπποκράτους και Ακαδημίας, εκεί ήταν η έδρα της χορωδίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, εκεί κι εγώ έγινα δεκτός αφού τραγούδησα τις πρώτες φράσεις απ' τον Εθνικό Ύμνο σε διάφορες τονικότητες, με τη συνοδεία πιάνου που 'παιζε ο μαέστρος. Καλός άνθρωπος και καλός μουσικός, αγαπούσε και αγαπάει τα παιδιά, είχε και έχει την τρέλα και τον ενθουσιασμό των νησιωτών του Ιονίου. Τον ξέρετε και εσείς, είναι εδώ, είναι ο Αντώνης Βασιλάκης. Μου 'πε πως, αν ήθελα, μπορούσα να ξεκινήσω από 'κείνη κιόλας τη μέρα. Φυσικά, και έκατσα στην πρόβα. Ένας κόσμος καινούργιος, μάθαινα εμπειρικά τις νότες που κρατούσαν μπροστά τους οι άλλοι, τραγουδούσα πλάι σε ανθρώπους άγνωστους, αλλά με τους οποίους γίναμε αμέσως φίλοι, κι από τότε καθόμουν πάντοτε δίπλα τους. Ξεκίνησαν συναυλίες, ταξίδια, όπως και η αίθουσα Τελετών με τους επισήμους και οι δεξιώσεις, όπου είχαμε την άδεια – χάρη στην επιμονή του Αντώνη Βασιλάκη – να τρώμε μαζί τους κι εμείς. Ώσπου ήρθε η ώρα για το μνημόσυνο του θείου Πάνου, ήταν σύζυγος της θείας μου της Ρόδως, κι έμενα τότε σπίτι τους ώσπου να νοικιάσω δικό μου, στο δεύτερο έτος.

Η θεία ήταν συγγενής μου εξ αίματος απ' το σόι της μάνας μας, ο άντρας της, ο θείος Πάνος, είχε πριν λίγο πεθάνει. Εκείνη την εποχή η θεία δεν τραγουδούσε, χρειάστηκε να περάσουν ακόμα πολλά χρόνια μετά τον θάνατο του θείου. Το μνημόσυνο –νομίζω χρόνος– του θείου θα γινόταν στον Άγιο Ελευθέριο, στα βόρεια της Αθήνας. Έτσι, ρώτησα τον Δημήτρη αν υπάρχουν παρτιτούρες για μνημόσυνο, νόμιζα τότε πως όλες οι μουσικές του κόσμου έχουν κάπου γραφτεί. Μιλούσαμε στο λεωφορείο, πηγαίναμε ίσως σε κάποιο πάρτυ, και θυμάμαι πως είμαστε όρθιοι. Δεν καταλάβαινα γιατί επέμενε πως, ακόμα κι αν δεν έχει κανείς παρτιτούρες μπορεί να τραγουδήσει την όποια φωνή από μνήμης. «Καλά,» του είπα «για τη μελωδία το καταλαβαίνω, αν την ξέρει δηλαδή απ' έξω κανείς. Οι άλλες φωνές;» «Για να καταλάβεις,» μου απάντησε «κάνε ό,τι σου πω». Μου ζήτησε να τραγουδήσω τη μελωδία κάποιου γνωστού μου κομματιού αλλά ν' ακούω παράλληλα τι θα 'κανε εκείνος, χωρίς όμως να μεπερδευτώ. «Θα προσπαθήσω» είπα και ξεκινήσαμε. Στην αρχή έκανε δεύτερη φωνή – ένα σχεδόν πάντα κολλητό σεγόντο – κι άλλοτε τρίτη,

δηλαδή αυτό που για τις ανδρικές φωνές θα ονομάζαμε «μπάσο». «Πώς το κάνεις;» «Μπορώ να κάνω όποια φωνή θες, δεν χρειάζονται παρτιτούρες, στην Κέρκυρα ίσως έχω κάπου μερικές απ' αυτές που θες για το μνημόσυνο, αλλά στην πατρίδα μου συνήθως ακούμε την πρώτη φωνή και φτιάχνουμε όποιαν άλλη χρειαστεί.» Μιλούσε για συνθέσεις, γι' αρμονία και μουσική που την ξέρει απ' έξω... Στο μνημόσυνο του θείου Πάνου είχα υποσχεθεί μια χορωδία που θα πλαισίωνε το σόι μου στο ψαλτήρι, τραγουδούσα σε χορωδία, υπερηφανευόμουν γι' αυτό, κι ο Δημήτρης απ' την Κέρκυρα μου μιλούσε για μουσική που φτιάχεται στη στιγμή. Θα πήγαινα λοιπόν στο Ωδείο! Γράφτηκα στη Σχολή Μονωδίας, στην τάξη της Μαρίας Θωμά, στο Ωδείο Φίλιππος Νάκας χάρη στον Δημήτρη Καρύδη.

Σας ευχαριστώ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΠΕΝΕΤΟΣ